

Лідія Мельник

Lwowska Narodowa Akademia Muzyczna im. Mykoły Łysenki, Ukraina

ВНЕСОК МИСТЕЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ РОДИНИ ГІМПЕЛІВ У СВІТОВУ КУЛЬТУРУ

Що об'єднує один із перших стаціонарних єврейських театрів в Європі, церемонію вручення «Оскара» 1953 року та заснування Палестинського симфонічного оркестру, більш відомого сьогодні як Ізраїльський філармонійний оркестр?

За цими, здавалося би, жодним чином не пов'язаними між собою подіями стоять представники однієї родини – єврейської родини зі Львова. Цій родині судилося неабияк вплинути на культуру, без перебільшення, цілого світу, а водночас і стати учасницею найбільш трагічних подій свого народу у XX столітті.

Пропонована розвідка має на меті узагальнити мистецькі біографії трьох поколінь родини Гімпелів. Ціла низка досліджень останніх років уже заторкувала ті чи інші постаті та їх внесок в історію культури, однак цілісного розгляду діяльності цієї артистичної родини до сьогодні так і не було здійснено – у цьому полягає особлива актуальність представленої статті.

Патріарх: Яків Бер Гімпель і становлення єврейського театру у Львові

11 травня 1889 р. у львівському шинку «Під сорокою» відбулася постановка оперети «Суламіт» Аврама Гольдфадена. Ця дата стала офіційним днем народження першого стаціонарного єврейського театру у Львові, якщо не у цілій Східній Європі.

Приготування до знаменної події тривали кілька місяців. Спершу Яків Бер (Янкев Бер) Гімпель (1840–1906 рр.) покинув польський театр Скарбека, де був одним із найбільш поціновуваних хористів понад тридцять років і, ймовірно, єдиним євреєм за походженням. За власним бажанням він розірвав свій контракт із проханням отримати ліцензію на власну театральну труп. Тогочасний намісник Галичини Агенор Голуховський задовольнив це прохання, гаряче підкріплене рекомендаційним листом від колишнього директора театру Скарбека Адама Брөг-Мілашевського.

Спочатку Гімпель отримав концесію на вистави на три місяці, невдовзі її було продовжено на наступних три... І так заснований ним театр проіснував

у Львові рівно п'ятдесят років, аж доки цю блискучу історію назавжди не перервала Друга світова війна.

Про походження талановитого співака, видатного театрального антрепренера і патріарха мистецької династії відомо небагато. Дослідники стверджують, що Яків Бер Гімпель народився у Львові й виріс у небагатій родині¹, що, звісно, також сприяло його подальшій діяльності: він був знайомим із єврейським середовищем і усвідомлював його культурні потреби. Батьки мали намір вивчити сина на художника-декоратора, але «вже незабаром захопила його Мельпомена. І, мабуть, довелося докласти чимало зусиль, щоб залишитися йому вірним цьому зв'язку із примхливою музою в часи, позначені традицією та консерватизмом. Єдиний єврейський учасник опер і оперет графа Скарбека незабаром став провідним хористом і працював там *con amore*»².

Подальша діяльність Гімпеля як театрального антрепренера була б неможливою без його багаторічного досвіду роботи в театральному хорі. Швидше за все, саме під час одного з турне він зустрів і однодумців, які підказали йому ідею втілити подібні театральні моделі в рідному місті. Коли театр Скарбека виступав у Кракові в 1887 році, Гімпель познайомився з відомим мистецьким подружжям Йозефа і Софії Вайншток. Зі свого боку Йозеф Вайншток був близьким родичем Абрама Гольдфадена (1840–1908 рр.), видатного єврейського літератора і основоположника сучасного єврейського театру³.

Після того, як Яків Бер Гімпель отримав концесію на єврейський театр, він запросив Й. Вайнштока до Львова, доручив йому найняти акторів і підготувати репертуар для першого сезону. Невипадково першою виставою театру стала оперета А. Гольдфадена «Суламіт», мабуть, найпопулярніший його твір. У жовтні 1890 року приїхав до Львова і сам А. Гольдфаден: він взяв на себе художнє керівництво акторською трупю, а Яків Бер Гімпель продовжував опікуватися фінансовими та організаційними питаннями.

Найбільшою проблемою театру стала відсутність стаціонарної будівлі для вистав у холодні зимові місяці. Хоча театр незабаром переїхав до колишнього ливарного цеху дзвонів Зигмунта Мозера, ця проблема впродовж років залишалася для діяльності трупи ключовою, аж доки трупа не отримала окреме приміщення⁴.

¹ O. Sikorska, *Gimpel's theatre in Lviv: its role in the jewish community's life and its place in the city's cultural space*, https://lia.lvivcenter.org/en/themes/?ci_themeid=86 (8.01.2022).

² L. Weinstock, *50-lecie teatru żydowskiego we Lwowie*, „Chwila” 1939, nr 7200 (8 IV), s. 11.

³ J. Jacobs, P. Wiernik, *Goldfaden, Abraham* [w:] *Jewish Encyclopedia*, vol. 6, s. 23.

⁴ И. Гельстон, *Начало еврейского театра во Львове*, „Еврейская Старина” 2011, nr 4(71), <https://berkovich-zametki.com/2011/Starina/Nomer4/Gelston1.php> (14.02.2022).

Театр Гімпеля від початку своєї діяльності посвятився «легкій музи» і таким чином став одним із найуспішніших і прибуткових театрів ідиш у Східній Європі⁵. Репертуар в основному виходив із традицій жанру, започаткованого Берлом Бродером у 1840-х роках — так званого «бродерзінгеру». У 1896 році театр Гімпеля сягнув значення інституційної структури, позиціонуючи себе між єврейським фольклором та оперетою. Невипадково Шолом-Алейхем, котрий, утікаючи від погромів, жив у Львові в 1905–1907 роках, саме там зустрів героїв для свого роману «Блукаючі зірки». Єврейським театром у Львові надихалися і Йозеф Рот, і Марк Шагал.

З іншого боку, як свідчила тогочасна критика, Гімпель, незважаючи на талант і прагнення, можливо, не завжди виконував свою місію оптимально. Як обдарований і дуже досвідчений музикант, він високо цінував музичну сторону театру, сам розучував партії з акторами та хором, організовував театральний оркестр, але при цьому часто нехтував елементами драматургії та чистотою мови. У своєму есе «*Le theater Yiddish Gimpel de Lemberg: une Odyssey oubliée*» французька дослідниця Дельфіна Бехтель дуже докладно аналізує конфронтацію Я. Гімпеля та сучасних йому критиків⁶.

Особлива увага до музики в Єврейському театрі Львова зробила його свого роду стартовим майданчиком для майбутніх всесвітньовідомих музикантів. Тут, серед інших, почалася кар'єра Берти Каліш, яку Гімпель спершу запросив у хор театру Скарбека, коли їй було лише тринадцять років, і котра згодом стала однією з найвідоміших актрис єврейського театру у Нью-Йорку.

Тому влучним виглядає спостереження дослідників про те, що театр Гімпеля виконував насамперед своєрідну «транзитну» функцію⁷. За 50 років свого існування йому так і не вдалося знайти ні постійного глядача, ні постійного приміщення, ані виховати покоління власних акторів. З іншого боку, талановиті учасники трупі згодом часто досягали успіху світового рівня, що свідчить про дуже сильний вишкіл і традицію Єврейського театру у Львові.

Сини Якова

У Якова Бера Гімпеля та його дружини Сари Лауб⁸ було двоє синів, кожен із котрих перейняв і по-своєму розвинув справу життя батька.

⁵ M. Szydlowska, *Uwagi o teatrze Jakuba Bera Gimpla we Lwowie*, „Pamiętnik Teatralny” 2010, nr 1–2(233–234), s. 62–81.

⁶ D. Bechtel, *Le theatre Yiddish Gimpel de Lemberg: une Odysee oubliée*, „Le Yiddish dans la sphere francophone” 2001, no. 16, s. 84.

⁷ M. Szydlowska, *Uwagi o teatrze...*

⁸ Відомості про дружину Я.Гімпеля, як і про деяких інших членів родини походять виключно із архівів Меморіального комплексу історії Голокосту Yad Vashem (База даних жертв Голокосту).

Первісток Еміль (Шмуль Мендель) народився 1867 року і очолив театр після смерті батька в 1906 році. Фактично, він перейняв трупу в найскладніший час, адже 3 вересня 1914 року Львів був окупований російською армією. Еміль Гімпель одразу звернувся до військового губернатора Галичини графа Шереметьєва з проханням дозволити вистави єврейського театру, але отримав відмову. Після козацького погрому 27 вересня, відомого також як «Кривава неділя», євреї почали залишати Львів. З поверненням австрійських військ 22 червня 1915 року єврейський театр ненадовго відродився, але українсько-польські бої і листопадовий погром (21–24 листопада 1918 р.) спонукали Еміля Гімпеля та його трупу вирушити до Перемишля, де вони продовжували виступати до 1921 року⁹.

Після повернення до Львова і показу вистави «Часи месії» А. Гольдфадена, що була, мабуть, найпопулярнішою в програмі театру, загострилися суперечки між директором та підприємцем Маурицієм Вурмом, фактичним власником будинку, де розташовувався театр. Упродовж наступних шести років М. Вурм намагався виселити акторську трупу. Директора Еміля Гімпеля це нескінченна судова тяганина настільки виснажила, що врешті-решт він передав свої функції синові Маурици¹⁰.

У Еміля Менделя з дружиною Ріфкою Еніс було троє дітей, але відомо про долю лише двох синів. Старший, Марек, був хірургом, а інший син, Маурици, 1897 р.н., – адвокатом, котрий у 1921 р., супроти волі батька, одружився з єврейською актрисою Мальвіною Йолес (1900 р.н.). Фактично, вона в 1930-х рр. і очолила Єврейський театр у Львові і керувала ним міцною рукою та з розумінням актуальних тенденцій. У цей час зазнає суттєвої модернізації репертуар і вдосконалюється сценічна мова. Якщо перших два покоління династії Гімпелів мало зважали на мовні стандарти ідиш, які використовувалися в їхньому театрі, Йолес-Гімпель та її чоловік вирішили, що відтепер у театрі зі сцени звучатиме лише чиста літературна мова.

Сама Мальвіна Йолес була дуже талановитою і як актриса, і як опереткова співачка, і в основному виступала в головних ролях у власному театрі. Наприкінці 1920-х років вона відійшла від виступів й повністю присвятила себе керівництву театром.

Другий син Якова Бер Гімпеля, Адольф (Аарон), десятиліттями опікувався музикою в театрі. Адольф, народжений у 1875 році, був талановитим кларнетистом, скрипалем, а також викладачем. Окрім керівництва оркестром у Єврейському театрі, він зробив кар'єру кларнетиста оркестру Львівської опери та керував хором синагоги прогресистів Темпл¹¹.

⁹ И. Гельстон, *Начало...*

¹⁰ Докладніше див.: И. Гельстон, *Начало...*

¹¹ M. Fuks, *Księga sławnych muzyków pochodzenia żydowskiego*, Poznań 2003, s. 113.

Закатовані нацистами

Адольф Гімпель був одружений з Дорою (Дворою) Лауб (1877 р.н.) і мав з нею трьох синів: Кароля (1901 р.н.), Якоба (1906 р.н.) і Броніслава (1911 р.н.). Усіх трьох він виховав музичними вундеркіндами.

Старший, Кароль, навчався грі на фортепіано в консерваторії Галицького (з 1919 р. Польського) Музичного Товариства і невдовзі після закінчення студій переїхав до Варшави, де з великим успіхом виступав у різноманітних кабаре та музичних театрах, зокрема у «Варшавській банді», відомою також за співпрацею з Юліаном Тувімом, а також у «Варшавському циркульнику», де був музичним керівником до початку Другої світової війни¹². Невдовзі після німецької окупації Варшави йому вдалося повернутися до Львова. На той час його рідне місто вже ввійшло до складу Радянського Союзу, де євреї досі мали відносну безпеку, а єврейський театр був офіційно визнаний новою владою одним із п'яти основних у місті.

Водночас цей факт означав і кінець «старого» театру Гімпеля. З одного боку, тому, що керівництво новим державним єврейським театром у Львові перейняла Іда Камінська, котра також порятувалася із окупованої нацистами Варшави у Львові, а поруч із нею і багато інших єврейських акторів. Навесні 1940 року закрили єврейський театр у Дніпропетровську: акторська трупa вимушено переїхала до Львова «для зміцнення єврейського театру». Таким чином, єврейська драматична трупa у Львові налічувала тепер майже 70 осіб і працювала під керівництвом шести (!) різних режисерів. Зі старої «Гвардії Гімпеля» залишилося лише двоє: Кароль Гімпель як композитор і диригент і Мальвіна Йолес¹³ як актриса «середнього покоління».

Після нападу німецького вермахту на СРСР 22 червня 1941 року багато учасників Львівського театру евакуювали на Схід, у Середню Азію. Завдяки евакуації у Казахстан пережила Голокост зокрема Іда Камінська. Кароль Гімпель був направлений у Бухару в Узбекистані і працював там диригентом театру. Помер від дизентерії у Бухарі у 1942 році (за словами Петра Гімпеля, раніше був арештований радянським урядом і помер у в'язниці¹⁴).

За винятком двох наймолодших членів родини Гімпелів, усі інші були знищені у львівському гетто у 1942 році:

- Еміль (Самуель Мендель) Гімпель у віці 75 років;
- Адольф (Аарон) Гімпель у віці 67 років;

¹² M. Gliński, *The Rise & Fall of Polish Song*, <https://culture.pl/en/article/the-rise-and-fall-of-polish-song> (14.02.2022).

¹³ Т. Степанчикова, *Історія єврейського театру у Львові: Крізь терни – до зірок!*, Львів 2005, s. 194ff.

¹⁴ P. Gimpel, *Jakob Gimpel: A Biographical Essay* [w:] *Jakob & Bronislaw Gimpel Archives*, <http://www.gimpelmusicarchives.com> (23.02.2017).

- його дружина Дора (Двора) у віці 65 років (була перевезена у табір смерті Белжець і там закатована);
- др. Марек Гімпель, син Еміля, лікар;
- др. Маурици Гімпель, син Еміля, адвокат;
- його дружина Мальвіна (Амалія) Йолес, акторка і режисерка.

Ті, хто вціліли: Якоб і Броніслав

Як уже згадувалося, Адольф Гімпель виховав своїх трьох синів музичними вундеркіндами. Про долю старшого, Кароля, розповідалося у попередньому розділі, його середульший брат Якоб, імовірно названий на честь знаменитого діда, народився лише через кілька місяців після його смерті у 1906 році.

Якоб Гімпель почав вивчати музику у віці шести років під керівництвом батька і закінчив із відзнакою Львівську консерваторію Польського музичного товариства у віці 15 років під керівництвом піаністки Корнелії Тарновської. У 1922 році він переїхав у Відень, головним чином для того, щоб продовжити навчання у Едуарда Штоєрманна (фортепіано) та Альбана Берга (композиція). У 1923 році, у віці всього 17 років, відбувся його блискучий дебют у Відні, коли він виконав Фортепіанний концерт № 2 Рахманінова разом з диригентом П'єром Монте та оркестром Концертгебоу.

У 1927 році Гімпель взяв участь у першому Міжнародному конкурсі імені Фридерика Шопена. Однак, незважаючи на чудові відгуки у пресі і захоплення публіки, він отримав лише почесний диплом.

Упродовж наступних десяти років Гімпель став відомий насамперед завдяки своїм виступам зі скрипалем Броніславом Губерманом, котрий протегував у музичному світі як піаністу, так і його молодшому брату, скрипалю Броніславу. У свою чергу обидва брати допомагали Губерману в організації Палестинського оркестру (нині Ізраїльський філармонічний оркестр, один із провідних симфонічних оркестрів світу). Менш відомим є той факт, що саме завдяки Губерману Гімпель познайомився з Ігнацієм Яном Падеревським, який дуже високо оцінив талант піаніста.

Разом із славетним віртуозом виступав Гімпель і у рідному місті, про що, зокрема, свідчать відгуки преси: «Ідеальним доповненням концертанта був його акомпаніатор Якоб Гімпель. Це дуже добрий піаніст, що вмів незвичайно уважно стежити за думкою виконавця, так, що гра на скрипці й фортепіані творила органічну цілість у повному значінні цього слова»¹⁵.

Також Я. Гімпель здійснив низку турне із іншими відомими скрипальми свого часу: Ерікою Моріні, Натаном Мільштейном та рідним братом Броніславом, популярність котрого невпинно зростала.

¹⁵ І. Приймова, *З концертної сали. Броніслав Губерман, скрипак*, „Діло” 1934, nr 250.

У 1938 році Якоб Гімпель, рятуючись від нацистів, разом із дружиною Мімі емігрував із Відня у США, де вже перебував його молодший брат. Вочевидь, у США, де у вимушеній еміграції опинилися сотні музикантів світової слави, Гімпелю довелося шукати нові шляхи реалізації свого таланту. Й тут у пригоді йому стало особливе обдарування, яким він не раз користувався ще зі студентських часів: піаніст умів фантастично імпровізувати на відомі теми, а також читати з листа твори будь-якої складності.

Таких музикантів потребував Голлівуд, і Якоб Гімпель уже з 1944 року бере участь у записі саундтреків до кінострічок «Газове світло» (реж. Джордж К'юкор), «Одержима» (1947, реж. Кертіс Бернгардт), «Три історії кохання» (1953, реж. Вінсент Мінеллі), яка прославила його виконанням 18-ї варіації із рахманіновської «Рапсодії на теми Паганіні». В 1960-х-70-х роках Якоб Гімпель спричинився до музичного оформлення таких культових стрічок як «Планета мавп» (реж. Франклін Шеффнер) та «Мефісто-Вальс» (реж. Пол Вендокс).

Талант віртуоза виявився запотребуваним не лише в ігровому кіно, але й у мультиплікації. У 1946 році Крілик Багз «зіграє» його руками Другу угорську рапсодію Ф. Ліста у «Rhapsody Rabbit», а у 1953 році – «Йоганн Маус» з його віртуозною імпровізацією на штраусівські теми у серії мультфільмів про Тома й Джеррі здобуде Оскара¹⁶... Утім, як пригадує син піаніста, Гімпель не надто пишався своїми кінематографічними успіхами, вочевидь, недооцінюючи їх. Як, зрештою, і свою участь у записаному у 1947 році на кіностудії Чарлі Чапліна «Concert magic».

Сьогодні цей музичний фільм режисера Пола Гордона, реалізований з ініціативи та за участі 32-літнього на той час Єгуді Менухіна, належить до абсолютних цінностей післявоєнної культури. Однак одразу після його виходу на кіноекрани публіка приязно, та без особливого ентузіазму сприйняла студійні записи віртуозів і навіть цілого Голлівудського симфонічного оркестру. Лише через півстоліття стрічка знову «ожила» на телеекранах та DVD-дисках.

Я. Гімпель виконує у фільмі чотири мініатюри Ф. Шопена та Концертний етюд № 3 Ф. Ліста, що виявився чи не найпопулярнішим фрагментом кінокартини. Окрім піаніста, у зйомках картини взяли участь актриси Маргарет Кемпбелл та Ойла Біл (контральто), знаковий диригент Антал Дораті, а також ще один уродженець Галичини й багатолітній концертмейстер Менухіна – Адольф Баллер.

Попри визнання, здобуте у США, Я. Гімпель мріяв насамперед про повернення на високі сцени Європи. З середини 1950-х років він знову активно концертує, передусім у Західній Німеччині. Лише з Берлінським

¹⁶ W. Aschinger, *Er machte Bugs Bunny zum Virtuosen: Pianist Jakob Gimpel – Bescheidener Mensch, begnadeter Künstler*, „Musik Heute“ 2011, 15. Juli, <http://www.musik-heute.de/575/er-machte-bugs-bunny-zum-virtuosen-pianist-jakob-gimpel/> (25.07.2018).

філармонійним оркестром Гімпель виступив шість разів упродовж трьох років, а у 1975 році був відзначений Хрестом за заслуги першого ступеня. Тоді ж отримав відзнаку Бен-Гуріон держави Ізраїль за життєвий внесок. У 1961 році піаніст єдиний раз виступив у Польщі, котру завжди вважав своєю батьківщиною¹⁷.

Він був справжнім піаністом-інтелектуалом, чудово обізнаним у питаннях музичної історії та теорії, людиною енциклопедичних знань, приятелем Ернста Кшенека, Ліона Фейхтвангера, Генрі Міллера. Обдарований і освічений, піаніст загалом не надто зумів знайти себе в умовах американського музичного ринку. Відомо, що для деяких своїх концертів він навіть винаймав зали за власні кошти. Справжній концертний успіх у США прийшов до Якоба Гімпеля лише після виступу у Лос-Анджелесі разом із диригентом Зубіном Метом у 1968 році. Музикант також багато років був професором Каліфорнійського університету, до його учнів належить, серед інших, відомий кінокомпозитор Джеррі Голдсміт.

Останні роки життя піаніста були затьмарені хворобою плеча та втратою молодшого брата, до которого він був дуже прив'язаним – Броніслав Гімпель помер 1979-го, за декілька днів до спільного запланованого концерту. Попри все, Якоб Гімпель продовжував активну кар'єру до 80-літнього віку – його останній концерт відбувся 1987-го, за два роки до смерті.

Броніслав Гімпель, наймолодший представник славетної династії, народився у 1911 році¹⁸. Після перших уроків гри на скрипці у свого батька він навчався у консерваторії Польського музичного товариства у Львові, у класі Маурици Вольфсталя, одного з найвідоміших професорів єврейського походження. У віці одинадцяти років емігрував у Відень разом зі своїм братом Якобом і продовжив там освіту під керівництвом Роберта Поллака у 1922–1926 роках. У 1925 році дебютував у Віденській філармонії під керуванням Фріца Щедри. У 1926 році разом зі своїм старшим братом Каролом, який часто виступав як його акомпаніатор, здійснив концертне турне Італією, де виступав, з-поміж інших, у присутності короля Віктора Еммануїла II і Папи Пія XI. Він також мав велику честь бути одним із перших, хто грав на незавдого до того віднайденій скрипці Нікколо Паганіні «Дель Джезу» Гварнері на могилі великого скрипаля.

У 1928–1929 роках він навчався у Берлінській Вищій школі музики у Карла Флеша. З 1929 по 1931 роки Броніслав Гімпель був концертмейстером Кенігсберзького оркестру радіо, а з 1931 по 1937 рік – концертмейстером Гетеборзького симфонічного оркестру. У цей час він також був активним

¹⁷ P. Gimpel, *Jakob Gimpel...*

¹⁸ Тут і далі інформації головню за: P. Gimpel, *Bronislaw Gimpel: A Biographical Sketch* [w:] *Jakob & Bronislaw Gimpel Archives*, <http://www.gimpelmusicarchives.com> (1.07.2017).

солістом, його концертні тури-маршрути пролягали Європою, Північною та Південною Америкою, Австралією та Новою Зеландією. Разом зі своїм братом Якобом він також тісно співпрацював з Броніславом Губерманом.

У 1935 році Броніслав Гімпель отримав нагороду на Першому конкурсі скрипалів імені Генрика Венявського у Познані. На фортепіано йому акомпонував Владислав Шпільман, друг зі студентських часів у Берліні. Той самий «Владек», котрому згодом судилося пережити пекло варшавського гетто і описати це у своїй автобіографії, яка також лягла в основу відзначеного нагородами фільму Романа Поланські «Піаніст» і зробила В. Шпільмана всесвітньо відомим.

На відміну від В. Шпільмана, два брати, Якоб і Броніслав, встигли врятуватися від нацистського режиму у США. Броніслав емігрував ще у 1937 році на запрошення диригента Отто Клемперера, який через своє єврейське походження також знайшов прихисток у Лос-Анджелесі та диригував там Лос-Анджелеським філармонічним оркестром. Посаду концертмейстера у цьому оркестрі зайняв Броніслав Гімпель, пропрацювавши на ній до 1941 року. Після цього він заснував Голівудський молодіжний оркестр.

Броніслав Гімпель служив в армії США з 1942 року до кінця війни. У 1945 році йому запропонували посаду концертмейстера симфонічного оркестру ABC Radio у Нью-Йорку, на що він із задоволенням погодився і часто виступав як соліст і запрошений диригент. У той же час Броніслав Гімпель очолив струнний квартет American Artist і приєднався до квартету New Friends of Music.

Через два роки після закінчення війни Гімпель відновив сольну кар'єру в Європі, де його знову зустріли з великим визнанням. Хоча він залишив свою посаду в ABC у 1950 році, щоб повністю присвятити себе концертній роботі, Гімпель ніколи не втрачав інтерес до камерної музики. Фортепіанне тріо Mannes-Gimpel-Silva, засноване у тому ж році, швидко здобуло блискучу репутацію, але розпалося у 1956 році, оскільки Гімпель вирішив переїхати у Європу, даючи до ста сольних виступів на рік лише у Німеччині.

У 1962 році у Варшаві відбувся приватний вечір камерної музики, де Гімпель знову виступив зі своїм близьким другом Владиславом Шпільманом. Серед гостей був Шимон Закшевський – директор Польської концертної агенції. Ця випадкова зустріч надихнула Закшевського на пропозицію створити «Варшавський квінтет» навколо двох музикантів, які мали відповідно американське та польське громадянство. Так виник Варшавський квінтет.

Під час п'ятирічної співпраці Б. Гімпеля квінтет неодноразово вирушав у турне Європою, Японією, Індією та Гонконгом. Його перший тур по Америці у 1967 році призвів до того, що Б. Гімпель отримав пропозицію професури в університеті Коннектикуту. Фізично та емоційно виснажений багаторічною безперервною та напруженою концертною діяльністю, він все ж прийняв її.

Броніслав Гімпель абсолютно не відповідав спокійному професорському життю в американському університетському містечку. Незважаючи на надзвичайний успіх заснованого ним струнного квартету Нової Англії, який двічі отримав визнання критиків у Європі, і незважаючи на його все ще дуже активну концертну кар'єру, він вважав життя у сільській місцевості Коннектикуту нестерпним. У 1973 році він зайняв іншу посаду професора – цього разу у Королівському північному коледжі музики у Манчестері, в Англії. Його перебування на посаді поживалювалося частими контактами з близькими друзями, концертами та поїздками у будинок на березі моря у Террачіні (в Італії). Однак зростаюча ностальгія за його єдиною родиною – родиною брата Якоба у Лос-Анджелесі спонукала його переїхати туди у 1978 році.

Як тільки він оселився у Лос-Анджелесі, його потягнуло назад у Європу для подальших сольних проєктів, а потім у Венесуелу та Каракас. Саме там відбувся останній публічний виступ скрипаля – виконання концерту Чайковського, яке він сам називав одним із найкращих у своєму житті. Скрипаль помер уві сні незабаром після повернення у Лос-Анджелес у 1979 році, за кілька днів до запланованого концерту зі своїм братом Якобом.

І Броніслав, і Якоб Гімпелі залишили по собі велику кількість записів і трансляцій. Найповніша біографія обидвох написана сином Якоба Гімпеля – Пітером. На жаль, вона існувала лише у формі вебсторінки, яка останніми роками більше не доступна.

Bibliografia

- Барвінський В. *З концертної сали. Виступ п'яніста Я. Гімпеля*. „Діло” 1928, nr 86, s. 2.
- Гельстон И., *Где играл еврейский театр во Львове? Исторический очерк*, „Еврейская старина” 2012, nr 4(75), <https://berkovich-zametki.com/2012/Starina/Nomer4/Gelston1.php> (14.02.2022).
- Приймова І., *З концертної сали. Броніслав Губерман, скрипак*. „Діло” 1934, nr 250.
- Степанчикова Т., *Історія єврейського театру у Львові: Крізь терни – до зірок!*, Львів 2005.
- Шолом-Алейхем. *Мандрівні зірки (роман на дві частини)*. Переклад з єврейської та примітки: Ефраїм Райцин; пісні переклав М. Терещенко, Київ 1963.
- Aschinger W., *Er machte Bugs Bunny zum Virtuosen: Pianist Jakob Gimpel – Bescheidener Mensch, begnadeter Künstler*. „Musik Heute” 2011, 15. Juli, <http://www.musik-heute.de/575/er-machte-bugs-bunny-zum-virtuosen-pianist-jakob-gimpel/> (25.07.2018).
- Bechtel D., *Le theatre Yiddish Gimpel de Lemberg: une Odyssee oubliee*, „Le Yiddish dans la sphere francophone” 2001, nr 16.
- Fuks M., *Księga sławnych muzyków pochodzenia żydowskiego*, Poznań 2003.
- Gimpel P., *Bronislaw Gimpel: A Biographical Sketch* [w:] *Jakob & Bronislaw Gimpel Archives*, <http://www.gimpelmusicarchives.com> (23.02.2017).
- Gimpel P., *Jakob Gimpel: A Biographical Essay* [w:] *Jakob & Bronislaw Gimpel Archives*, <http://www.gimpelmusicarchives.com> (23.02.2017).

- Gliński M., *The Rise & Fall of Polish Song*, <https://culture.pl/en/article/the-rise-and-fall-of-polish-song> (14.02.2022).
- Jacobs J., Wiernik P., *Goldfaden, Abraham: Jewish Encyclopedia*, vol. 6, s. 23.
- Melnyk L., *Steuermann, Gimpel, Baller – Between the Vienna Dream and Hollywood Reality: World-Famous Jewish Pianists and their Routes from Galicia to Vienna and the USA [w:] Music – the Cultural Bridge. Essence, Contexts, References*. Wrocław 2021, s. 109–118.
- Methuen-Campbell J., *Gimpel, Jakob [w:] The New Grove Dictionary of Music and Musician*, red. S. Sadie, 2001, vol. 9, s. 874.
- Plohn A., *Nowa muzyka we Wiedniu*, „Chwila” 1932, nr 4776 (11 VII), s. 11.
- Plohn A., *Paderewski i Jakób Gimpel*, „Chwila” 1934, nr 5472 (17 VI), s. 12.
- Sikorska O., *Gimpel's theatre in Lviv: its role in the jewish community's life and its place in the city's cultural space*, https://lia.lvivcenter.org/en/themes/?ci_themeid=86 (8.01.2022).
- Szydłowska M., *Uwagi o teatrze Jakuba Bera Gimpla we Lwowie*, „Pamiętnik Teatralny” 2010, nr 1–2(233–234), s. 62–81.
- Weinstock L., *50-lecie teatru żydowskiego we Lwowie*. „Chwila” 1939, nr 7200 (8 IV), s. 11.
- Wysocki S., *Wokół Konkursów Chopinowskich*, Warszawa 1987.

INFLUENCING WORLD CULTURE: GIMPEL – A JEWISH FAMILY FROM LVIV

Abstract

This article deals with the challenge of the artistic family Gimpel family. Occasionally historical facts from activities of their representatives are already known and researched, however not connected.

It is important to summarize the facts artistic activities of this dynasty, which was indeed important for world culture, at the same time demonstrate the tragic sides of their history. The individual cultural phenomena can only be understood comprehensively in an overall artistic and geopolitical context. For the first time activities of three generations of the Gimpel family being analyzed – one of the most significant artistic Jewish dynasties of Galicia during the late 19th century and first half of the 20th century. The life and career of Jacob Ber Gimpel (1840–1906), the patriarch of the dynasty and the founder of one of the first stationary Jewish theaters in Europe is traced in detail. Both his sons and successors Emil (Samuel Mendel, 1867–1942) and Adolf (Aaron, 1875–1942) and grandchildren, including Maurycy (1897–1942), Emil's son, a lawyer by education, who continued to lead the theater with his wife, actress Malvina Yoles (1900–1942), as well as the sons of Adolf made a huge contribution to world music culture. Karol Gimpel (1901–1942), a pianist, was a reputed figure in the musical life of interwar Warsaw. Jacob Gimpel (1906–1989) became a world-famous pianist and Oscar winner, and Bronislaw Gimpel (1911–1979) a world-famous violinist. This article analyzes reasons for the success and decline of the Gimpel Jewish Theater, describes the tragic fate of their family members, who fell victim to the Holocaust and the international fame of the two youngest descendants.

Keywords: Gimpel, Jewish theatre in Lviv, musical culture of the Jews in Galicia, Holocaust